

Investigating the psychological dimensions of polygamy in the Holy Quran and explaining the priority of each

Milad Shamakhte

Assistant Professor. Department of Islamic Sciences, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran.
Shamakhte1997@gmail.com

Abstract

Aim: The present study aimed to psychologically prioritize the marital model (monogamy vs. polygyny) based on the teachings of the "Sublime Family" in the Holy Quran.

Method: This qualitative study utilized thematic analysis (thematic network model). The data included family-related verses of the Quran and authoritative interpretations. After extracting basic, organizing, and global themes, the resulting model was presented to an expert panel (15 specialists in Islamic psychology and Quranic sciences) for validation and ranking weighting. Content validity was assessed using CVR and CVI indices.

Findings: Thematic network analysis identified components such as "realization of tranquility and affection," "practicing justice," and "psychological barriers to polygyny." Ranking results indicated that under normal conditions, the monogamous model is the primary priority with a relative weight of 0.85. Furthermore, psychological findings revealed that polygyny is associated with challenges such as somatization disorder, decreased self-esteem, and decline in family functioning among women.

Conclusion: Based on the findings, although polygyny is permissible in emergencies, the ideal and sublime family system in the Quran is based on monogamy. This model demonstrates the greatest alignment with human psychological structures and the achievement of the higher goals of marriage, namely tranquility and healthy upbringing. **Keywords:** Psychological Analysis, Polygyny, Monogamy, Holy Quran, Prioritization.

Keywords: Polygamy, polygamy, remarriage in the Quran, psychological analysis.

Citation: Shamakhte, M. (2026). Investigating the psychological dimensions of polygamy in the Holy Quran and explaining the priority of each. *Quran and Psychology*, 1(1).

اولویت‌سنجی روان‌شناختی تک‌همسری و چندهمسری در قرآن؛ رهیافتی به مضامین خانواده متعالی

استادیار، گروه معارف اسلامی، دانشگاه شهید چمران، اهواز، ایران.

Shamakhte1997@gmail.com

میلاد شماخته

چکیده

هدف: پژوهش حاضر با هدف اولویت‌سنجی روان‌شناختی الگوی زوجیت (تک‌همسری در برابر چندهمسری) بر اساس آموزه‌های خانواده متعالی در قرآن کریم انجام شد.

روش: داده‌های پژوهش شامل آیات مرتبط با خانواده در قرآن کریم و تفاسیر معتبر بود. پس از استخراج مضامین پایه‌ای، سازمان‌دهنده و فراگیر، مدل استخراج‌شده جهت اعتبارسنجی و وزن‌دهی رتبه‌ای به خبرگان (۱۵ نفر از متخصصان روان‌شناسی اسلامی و علوم قرآنی) ارائه شد. برای سنجش روایی محتوایی از شاخص‌های CVI و CVR استفاده گردید.

یافته‌ها: تحلیل شبکه مضامین منجر به شناسایی مؤلفه‌هایی نظیر «تحقق سکون و مودت»، «عدالت‌ورزی» و «موانع روان‌شناختی تعدد زوجات» شد. نتایج وزن‌دهی رتبه‌ای نشان داد که در شرایط عادی، الگوی تک‌همسری با وزن نسبی ۸۵/۰ در اولویت نخست قرار دارد.

نتیجه‌گیری: بر اساس یافته‌ها، اگرچه چندهمسری در شرایط اضطرار جایز شمرده شده؛ اما نظام مطلوب و متعالی خانواده در قرآن بر پایه تک‌همسری استوار است. این الگو بیشترین همسویی را با ساختار روانی انسان و تحقق اهداف عالیه ازدواج (آرامش و تربیت سالم) دارد.

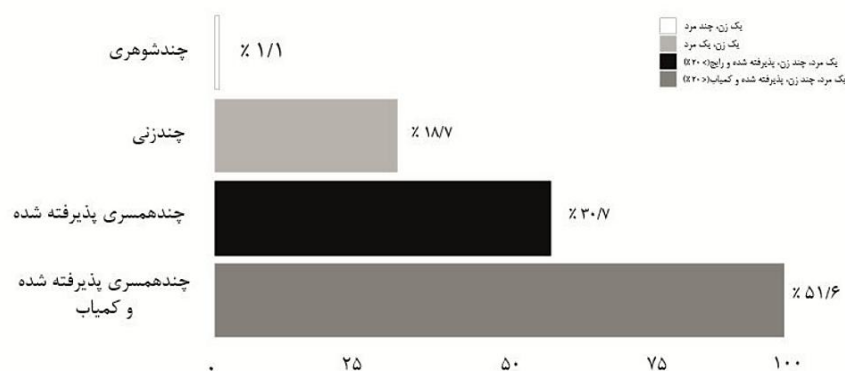
واژگان کلیدی: تحلیل روان‌شناختی، تعدد زوجات، چندهمسری قرآن کریم، اولویت‌بندی.

مقدمه

چندهمسری به عنوان یکی از مصادیق ساختار خانواده در جوامع مختلف، همواره مورد توجه اندیشمندان، روان‌شناسان، فقیهان و مفسران قرآن بوده است (سالاری فر، ۱۳۹۶). در فرهنگ اسلامی، این مسئله با استناد به آیه سوم سوره نساء مورد بحث قرار گرفته و غالباً در چهارچوب خاصی از عدالت، مسئولیت‌پذیری و شرایط اجتماعی دوران صدر اسلام تبیین می‌شود. در آن دوران، چندهمسری نه به عنوان امری رایج، بلکه به مثابه راهکاری اجتماعی برای حمایت از زنان بی‌سرپرست، به ویژه بیوه‌های جنگ، در نظر گرفته می‌شد (مطهری، ۱۳۷۴). بررسی‌های تاریخی نشان می‌دهد که تعدد زوجات پاسخی به نیازهای اجتماعی، امنیتی و اقتصادی زنان و کودکان بی‌پناه بود که در پی جنگ‌ها و دگرگونی‌های اجتماعی به وجود آمده بودند (رجبی، ۱۳۹۲؛ فرید، ۱۳۸۸).

این مسئله در ادیان و فرهنگ‌های مختلف از دیرباز مطرح بوده است؛ در ایران دوره ساسانی، چندهمسری به ویژه در میان طبقات بالادست و اشراف، رفتاری رایج تلقی می‌شد و مردان توانگر بدون محدودیت خاصی به آن مبادرت می‌کردند (کریستین سن، ۱۹۷۲). در جامعه چین باستان نیز ازدواج مجدد برای مردان امری متداول و عرفی به شمار می‌آمد (Adler, 2005). در آیین یهود نیز تعدد زوجات ممنوع نبوده و در تورات از وجود همسران متعدد برای برخی پیامبران سخن رفته است (کتاب مقدس، ۱۳۸۰). مسیحیت در اصل انجیل اشاره مستقیمی به حرمت چندهمسری ندارد؛ اما مخالفت کلیسا با این پدیده بیشتر ریشه در اقتضائات فرهنگی اروپا و ساختار سیاسی روم باستان داشت (عبدالمنصف، ۲۰۰۵).

هم‌اکنون، طبق گزارش سازمان ملل متحد، چندهمسری در ۳۳ کشور قانونی است و در سایر کشورها به شکل غیررسمی صورت می‌گیرد (Rahmanian et al., 2020) که رایج‌ترین شکل آن «چندزنی» است (Chojnacka, 2015). بررسی‌ها نشان می‌دهد در کانادا و آمریکا حدود ۳۰ هزار نفر ازدواج چندهمسری دارند (Dissa, 2016).

توضیح: به ترتیب از بالا، چندشوهری، چند زنی، چند همسری پذیرفته‌شده و رایج، چند همسری پذیرفته‌شده؛ اما کمیاب
Source: (Dissa, 2016)

نمودار (۱): فراوانی نظام ازدواج در جوامع (n=186) در نمونه میان‌فرهنگی استانداردشده

میان‌اندیشمندان حوزه دین و روان‌شناسی، درباره برتری نسبی تک‌همسری یا چندهمسری دیدگاه‌های متعارضی وجود دارد (مطهری، ۱۳۷۴؛ عبدالمنصف، ۲۰۰۵).

جدول (۱): آرای مفسران درباره اولویت‌سنجی چندهمسری در حالت عادی

ردیف	اندیشمند	موافق / مخالف	خلاصه رأی
۱	شلتوت (۱۹۷۲م)	موافق	اصل بر اباحه مطلق است، استحباب در حالت عادی و اضطرار (شلتوت، ۱۹۷۲)
۲	صاحب جواهر	موافق	استحباب در حالت عادی و اضطرار نجفی (صاحب جواهر، ۱۳۹۳)
	سیدمحمد کاظم طباطبایی یزدی (از فقها قرن چهاردهم) (طباطبایی یزدی، ۱۳۷۴)	موافق	استحباب در حالت عادی و اضطرار (طباطبایی یزدی، ۱۳۷۴)

ردیف	اندیشمند	موافق / مخالف	خلاصه رأی
۳	نصر حامد ابوزید (۱۹۹۹م)	مخالف	اسلام تعدد زوجات را تشریع نکرده بلکه محدود کرده، براین اساس حکم استثناست و جنبه موقتی دارد (ابوزید، ۱۹۹۹م)
۵	طاهر حداد تونسلی (۱۹۳۴م)	مخالف	اسلام طبق سیاست تدریجی با تعدد زوجات در شرایط عادی مبارزه نموده (حداد، ۱۹۳۴م)
۶	علامه طباطبایی (۱۳۸۳)	مخالف	بدیهی است که عدالت مذکور در آیه (نساء / آیه ۳) برای عموم مردم میسر نیست (طباطبایی، ۱۳۸۳)
۸	محمد، رشید رضا (۱۹۳۵م)	مخالف	باتوجه به شرط نایاب تحقق عدالت، بدرفتاری و بی قانونی اغلب مردان در چندهمسری، آشکارشدن اختلاف مادران، منشأ فساد و دشمنی میان فرزندان و تخریب جایگاه تربیتی والدین است؛ بنابراین رشید رضا دفع مفسده بر جلب مصلحت مقدم است و به علما واجب می شمارد که در مسئله تعدد زوجات تجدید نظر داشته باشند (رشید رضا، ۱۹۳۵م)
۹	قاسم امین (۱۹۰۸م)	مخالف	اگر این تعدد زوجات، بنیان خانواده را به خطر بیندازد و از حدود شرعی فراتر رود، بر حاکم رواست برای رعایت مصلحت عمومی آن را ممنوع سازد (امین، ۱۹۰۸م)
۱۰	مرتضی مطهری (۱۳۸۳)	مخالف	فرهنگ قرآن کریم را بر ترویج تک همسری یافته و تعدد زوجات را در شرایط ضروری، صحیح و اخلاقی می داند (مطهری، ۱۳۸۳)
۱۱	وهبه زحیلی (۱۹۳۲م) از فقها و مفسران معاصر	مخالف	در شریعت اسلامی اصل بر تک همسری می داند (زحیلی، ۱۹۳۲م)

ردیف	اندیشمند	موافق / مخالف	خلاصه رأی
۱۲	علامه سید محمد حسین فضل‌الله (۱۹۳۵م)	مخالف	اساس در موضوع ازدواج تک‌همسری است، با توجه به برخی اوضاع و شرایط مشکل‌آفرین به مرد اجازه تعدد زوجات داده شده (فضل‌الله، ۱۹۳۵م)
۱۳	علامه جوادی آملی (۱۳۱۲)	موافق مشروط	طبیعت زن با تعدد زوجات مخالفتی ندارد و قلب زنان را نمی‌آزارد بلکه رنجش حاصله به دلیل عدم رعایت عدالت و نپرداختن حقوق زنان است. پس تعدد زوجات در شرط وثوق به اجرای عدالت جایز است (جوادی آملی، ۱۳۸۹)
۱۶	حسین مهرپور (۱۳۸۷)	مخالف	بعید نیست که بتوان از آیه شریفه (نساء / آیه ۳) بتوان بطلان ازدواج دوم را درباره کسی که خود عدم اجرای عدالت دارد را استنباط کرد (مهرپور، ۱۳۸۷)

برخی محققان بر این باورند که تعدد زوجات پدیده‌ای تاریخی است که ادامه آن می‌تواند به بروز تنش‌های روانی و ناامنی عاطفی منجر شود (آزاد ارمکی، ۱۳۹۰؛ جعفریان، ۱۳۹۴). در مقابل، گروهی دیگر نه تنها آن را جایز، بلکه دارای ابعاد ارزشی و منافع اجتماعی می‌دانند (فیاض، ۱۳۹۵؛ رضایی، ۱۴۰۰)؛ بنابراین، مسئله «تعدد زوجات در قرآن کریم» همچنان از موضوعات مناقشه‌برانگیز در میان روان‌شناسان، فقیهان و اندیشمندان اسلامی، به‌ویژه پژوهشگران علوم انسانی - اسلامی، به‌شمار می‌آید.

موضوع تعدد زوجات از منظرهای گوناگون فقهی، حقوقی، تاریخی، تفسیری و اجتماعی مورد توجه قرار گرفته است، اما نگاه روان‌شناختی به آن کمتر محل تأمل بوده است. در سال‌های اخیر، پژوهش‌هایی در این حوزه صورت گرفته که هر کدام ابعادی خاص از موضوع تعدد زوجات را بررسی کرده‌اند که بدان‌ها اشاره خواهد شد.

از منظر روان‌شناختی و جامعه‌شناختی، رحمانیان و همکاران (۲۰۲۰) نشان دادند که زنان در ازدواج‌های چندهمسری، در مقایسه با زنان در ازدواج‌های تک‌همسری، در شاخص‌های متعددی

ازجمله افسردگی، اضطراب و نشانه‌شناسی^۱ کلی وضعیت نامطلوب‌تری دارند. الکرناوی و همکاران^۲ (۲۰۰۶) نیز در مطالعات مقطعی خود، تفاوت معناداری در سلامت روان، رضایت از زندگی و عملکرد خانوادگی میان زنان در نظام‌های چندهمسری و تک‌همسری گزارش کردند. دشتیان و همکاران (۱۴۰۰) نیز در مطالعه‌ای نظام‌مند، به پیامدهای روانی - اجتماعی منفی این پدیده برای زنان و کودکان اشاره کرده و بر ضرورت افزایش آگاهی و اجرای مداخلات روان‌شناختی تأکید نموده‌اند.

در فضای پژوهشی ایران، مطالعات پدیدارشناسانه نیز تجربه زیسته زنان در خانواده‌های چندهمسری را با پیامدهای منفی همراه دانسته‌اند؛ ازجمله، عرب‌سعید و همکاران (۱۳۹۸) که به بررسی بهزیستی روانی و سازگاری زناشویی در این خانواده‌ها پرداختند. ازسوی دیگر، نیکو دیلمه (۱۳۹۰) در پژوهشی تاریخی به حکمت تعدد زوجات در سیره نبوی پرداخت و امامی (۱۳۹۲) نیز عدالت‌محوری در این حوزه را با رویکردی اخلاقی بررسی کرد.

در پژوهش‌های تطبیقی، دیدگاه‌های اندیشمندانی چون شهید مطهری و علامه طباطبایی درباره فلسفه تعدد زوجات واکاوی شده است (هادیان رسنانی، ۱۳۹۸). همچنین، فهرستی و موسوی (۱۳۹۸) با تکیه بر مفاهیم قرآنی و قاعده «لاضرر»، این پدیده را نقد کردند. دشتیان و همکاران (۱۴۰۲) نیز در مطالعه‌ای میان‌رشته‌ای، پیامدهای روانی - اجتماعی چندهمسری را از منظر زیستی - روانی تکاملی تحلیل نمودند.

با بررسی کلی پژوهش‌های یادشده، می‌توان دریافت که اغلب آن‌ها یا رویکردی فقهی و حقوقی داشته‌اند یا در صورت تمرکز بر آثار روانی، عمدتاً به پیامدهای اجتماعی محدود بوده‌اند. براین اساس، به نظر می‌رسد تاکنون پژوهشی جامع با رویکرد روان‌شناختی و با تمرکز بر نصّ آیات قرآن کریم درباره تعدد زوجات انجام نشده است. ازاین‌رو، پژوهش حاضر بر آن است تا با رویکردی تحلیلی و کیفی، به این پرسش پاسخ دهد که با توجه به مزایا و آسیب‌های تک‌همسری و تعدد زوجات از منظر قرآن کریم، کدام‌یک از این دو نظام از اولویت یا رجحان روان‌شناختی برخوردار است؟

---

1. Symptomatology

2. Al-Krenawi & et al.

روش

پژوهش حاضر با رویکردی کیفی و با استفاده از روش «تحلیل مضمون»^۳ با الگوی شبکه مضامین انجام شده است. این روش به دلیل توانایی در استخراج الگوهای پنهان و سازمان‌دهی مفاهیم انتزاعی از متون دینی، به‌عنوان چهارچوب اصلی انتخاب شد (Creswell, 2016). منابع مورد بررسی در این پژوهش شامل منابع وحیانی با تمرکز بر سوره‌های نساء، نور، روم، بقره، آل‌عمران و نحل که مستقیماً به ابعاد زوجیت و تعدد زوجات پرداخته‌اند و در بخش روایی سنجی و وزن‌دهی به یافته‌ها، جامعه خبرگان مشتمل بر ۱۵ نفر از متخصصان روان‌شناسی خانواده و علوم قرآنی که جهت اعتبارسنجی یافته‌ها در گروه تخصصی تخصص حضور یافتند.

فرایند عملیاتی تحقیق در سه گام اصلی اجرا شد. در گام اول (استخراج مضامین پایه‌ای)، پس از مطالعه موضوعی آیات، واحدهای معنایی استخراج و کدگذاری اولیه شدند. در گام دوم (تشکیل مضام سازمان‌دهنده)، کدهای مشابه در دسته‌های انتزاعی‌تر تحت عناوینی نظیر «مطلوبیت ساختاری ازدواج» و «موانع روان‌شناختی ازدواج مجدد» دسته‌بندی شدند. درنهایت و در گام سوم، با برقراری پیوند میان این مضامین، شبکه مضامین فراگیر ترسیم شد تا مدل نهایی مزایا و معایب روان‌شناختی تک‌همسری و چندهمسری از منظر قرآن کریم به‌دست آید.

برای سنجش روایی محتوایی برداشت روان‌شناختی حاصل از تحلیل آیات، از شاخص‌های کمی CVI (شاخص روایی محتوای آیتم‌ها) و CVR (نسبت روایی محتوا) استفاده شده است. در این مرحله، تحلیل مضامین به تأیید جمعی از متخصصان روان‌شناسی و مطالعات قرآنی رسیده و روایی مفاهیم استخراج‌شده از نظر میزان ضرورت و تناسب با هدف پژوهش، ارزیابی شده است.

جدول (۲): اعتبارسنجی یافته‌ها توسط خبرگان به روش CVI و CVR

مزایا و معایب روان‌شناختی چندهمسری و تک‌همسری از منظر قرآن	میزان تطبیق مؤلفه‌ها با آموزه‌های اسلامی (CVI)	میزان ضرورت مؤلفه‌ها با آموزه اسلامی (CVR)	نتیجه (تأیید / رد)
مزایا چندهمسری	۰/۸۵	۰/۹۰	تأیید
معایب چندهمسری	۰/۹۵	۰/۹۰	تأیید

مزایا و معایب روان‌شناختی چندهمسری و تک‌همسری از منظر قرآن	میزان تطبیق مؤلفه‌ها با آموزه‌های اسلامی (CVI)	میزان ضرورت مؤلفه‌ها با آموزه اسلامی (CVR)	نتیجه (تأیید / رد)
مزایا تک‌همسری	۰/۹۵	۰/۸۰	تأیید
معایب تک‌همسری	۰/۸۹	۰/۹۰	تأیید

نتایج روایی‌سنجی مؤلفه‌ها نشان داد که تمامی ابعاد استخراج‌شده از منظر قرآن، شامل مزایا و معایب چندهمسری و تک‌همسری، از نظر میزان تطابق با آموزه‌های اسلامی (CVI) و ضرورت محتوا (CVR) در سطح قابل قبول قرار دارند (بالتر از ۷۹/۰). به‌طور مشخص، بالاترین میزان توافق متخصصان مربوط به معایب چندهمسری (CVI=95/0 و CVR=90/0) بود که بیانگر تأکید قوی بر همخوانی و ضرورت این مؤلفه در تحلیل روان‌شناختی موضوع است. مزایای تک‌همسری نیز با CVI بالا (۹۵/۰) تأیید شد، هرچند میزان ضرورت آن (۸۰/۰) نسبت به سایر مؤلفه‌ها اندکی کمتر بود. مزایا و معایب چندهمسری و معایب تک‌همسری نیز با مقادیر قابل قبول تأیید شدند. در مجموع، نتایج نشان می‌دهد که تمامی مؤلفه‌های مورد بررسی از نظر محتوایی با مبانی قرآنی همخوانی دارند و ورود آنها به مدل پژوهش از اعتبار کافی برخوردار است.

یافته‌ها

یافته‌های این پژوهش حاصل تحلیل مضمونی آیات قرآن کریم مرتبط با مفاهیم «ازدواج»، «خانواده متعالی»، «چندهمسری» و «آیین همسرمداری» با بهره‌گیری از تفاسیر تربیتی معاصر است.

الف) استکشاف خانواده متعالی در قرآن

در این پژوهش، داده‌های اصلی شامل آیات قرآن کریم مرتبط با موضوع «ازدواج، خانواده متعالی، چندهمسری و آیین همسرمداری» به همراه تفاسیر تربیتی معاصر هستند. ابتدا با بهره‌گیری از روش مطالعه موضوعی در قرآن، آیات مرتبط استخراج شدند که بدین شرح است:

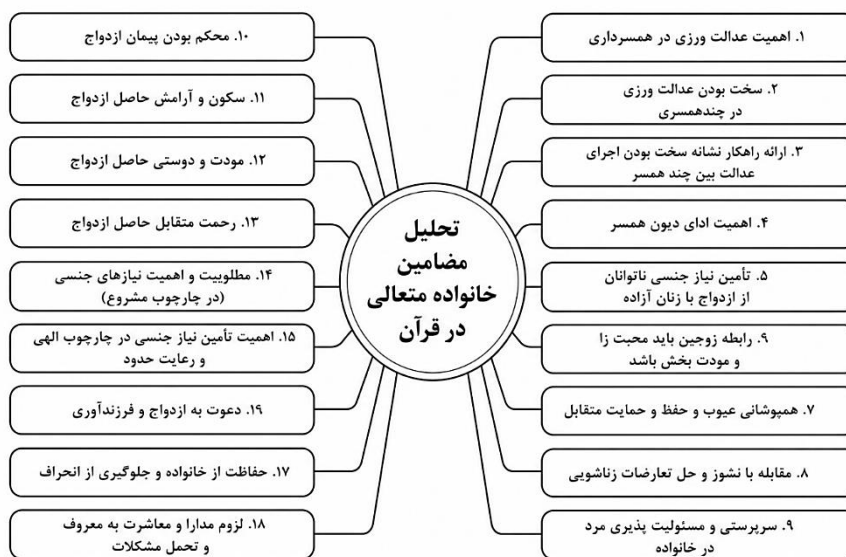
جدول (۳): تحلیل مضامین آیات خانواده در قرآن

ردیف	آیه	مضمون پایه ای
۱	وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مِمَّنِّي وَثَلَاثَ وَرُبَاعَ (نساء / آیه ۳)	امر به گرفتن دو؛ سه یا چهار زن در صورت ترس از ناعدالتی در ازدواج با یتیم، به ازدواج با زنان دیگر فکر کنید
۲	فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَٰلِكُمْ أَذْنَىٰ أَلَّا تَعُولُوا (نساء / آیه ۳)	اکتفا به یک زن در صورت ترس از رعایت عدالت همسری
۳	وَانكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ (نور، ۳۲).	امر به تزویج بی‌همسرها ضرورت تزویج مجردها و اخلاقی بودن (ذی‌مصلحت) ازدواج
۴	وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ أَفْضَىٰ بَعْضُكُمُ إِلَىٰ بَعْضٍ وَأَخَذْنَ مِنْكُم مِّيثَاقًا غَلِيظًا (نساء / آیه ۲۱)	زنان در ازدواج پیمان محکم بودن پیمان ازدواج محکمی از مردان گرفتند
۵	ذُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ (آل عمران / آیه ۱۴)	دوستی رابطه جنسی برای مردم زینت داده شده است اهتمام دین اسلام به نیازهای جنسی (مطلوبیت رابطه جنسی)
۶	وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ (روم / آیه ۲۱)	خلق همسرانی از طینت انسان که مایه آرامش و محبت و مودت اوست سکون و آرامش حاصل ازدواج مودت و دوستی حاصل ازدواج رحمت متقابل حاصل ازدواج
۷	أَحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَىٰ نِسَائِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ (بقره / آیه ۱۸۷)	حلال کردن شب‌های ماه مبارک رمضان برای تأمین نیازهای جنسی، برای عدم انحراف انسان اهمیت تأمین نیاز جنسی روزه‌داران انسان‌ها در تأمین نیاز جنسی از حدود الهی خارج می‌شوند
۸	قَالُوا لَا تَبْشِرُوهُمْ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ..... وَلَا تَبْشِرُوهُمْ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسْجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرُبُوهَا كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ	امر به تأمین نیاز جنسی در محدوده تعیین شده برای روزه‌داران مگر در اعتکاف که خط قرمز خداوند است تأکید دین بر رابطه جنسی با همسر

ردیف	آیه	مضمون پایه ای
	(بقره / آیه ۱۸۷)	
۹	وَمَنْ لَّمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلاً أَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فَمِنْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِنْ فَتَيَاتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِكُمْ بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ فَانْكِحُوهُنَّ بِإِذْنِ أَهْلِهِنَّ وَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ (نساء / آیه ۲۵)	اهمیت ارضاء نیازهای جنسی کسی که توان ازدواج ندارد از راه مشروع نیازش را برآورده کند
۱۰	فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً (نساء / آیه ۳)	اهمیت عدالت‌ورزی در صورت خوف از ناعدالتی امر بر تک‌همسری در
۱۱	وَلَنْ تَسْتَطِيعُوا أَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ (نساء / آیه ۱۲۹)	سخت‌بودن عدالت‌ورزی در افراد هرگز نمی‌توانند بین همسران عدالت برقرار کنند
۱۲	فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ أَذْنَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا (نساء / آیه ۳)	در صورت خوف از ناعدالتی، یا اکتفا به یک همسر یا کنیز ارائه راهکار نشانه سخت‌بودن اجرای عدالت بین چندهمسر
۱۳	فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ (نساء / آیه ۴)	اهمیت ادای دیون همسر امر به پرداخت اجرت به‌عنوان یک فریضه بعد از تأمین نیاز
۱۴	فَانْكِحُوهُنَّ بِإِذْنِ أَهْلِهِنَّ (نساء / آیه ۲۵)	ازدواج با کنیز با اجازه صاحبش امر به ازدواج با کنیزان برای ناتوانان ازدواج با زنان آزاده و تأکید بر تأمین نیاز جنسی
۱۵	وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً (روم / آیه ۲۱)	بین همسران مودت و رحمت قرارداده شده رابطه زوجین باید محبت‌زا و مودت‌بخش باشد
۱۶	هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ (بقره / آیه ۱۸۷)	مرد و زن لباس (مایه حفظ و زینت) همدیگرند قلوب و همپوشانی عیوب برسد
۱۷	وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ بَنِينَ وَحَفَدهَ (نحل / آیه ۱۷)	خداوند همسراری و فرزندآوری را در مسیر دعوت به ازدواج و فرزندآوری به‌عنوان برنامه زندگی مطلوب

ردیف	آیه	مضمون پایه ای
	آیه ۷۲)	زندگی انسان قرارداده
۱۸	أَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَتِ اللَّهِ هُمْ يَكْفُرُونَ (نحل / آیه ۷۲)	اعتقاد به باطل (عدم ازدواج) ترک ازدواج و جلوگیری از و کفران نعمت (بنین و فرزندآوری، باطل‌گرایی و کفران نعمت) حفده؟
۱۹	وَاللَّاتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا (نساء / آیه ۳۴)	مراحل برخورد با ناشزه: ۱- موعظه ۲- جداسازی بستر خواب ۳- زدن لزوم مقابله اصولی و مرحله به مرحله با نشوز زن
۲۰	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ (تحریم / آیه ۶)	حفظ خود و خانواده از (عاقبت به شری) آتش جهنم وظیفه مؤمنان
۲۱	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرِهًا وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَا آتَيْنَهُنَّ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبِينَةٍ وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ (نساء / آیه ۱۹)	عدم جواز به‌میراث‌گرفتن اجباری زنان و آزار آن‌ها مگر در ارتکاب فواحش و رعایت استمرار در رفتار شایسته
۲۲	فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا (نساء / آیه ۱۹)	صبر با امید به رسیدن به خیر کثیر، در صورت کراهت از همسر
۲۳	وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا (اعراف / آیه ۱۸۹)	همسر آدم، مایه آرامش / اوست رابطه زوجین باید آرامش‌بخش باشد
۲۴	الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا (نساء / آیه ۳۴)	سرپرستی مردان بر زنان به سبب برتری بخشیدن خداوند به آن‌ها

پس از دست یافتن به مضامین پایه ای اکنون نوبت آن می‌رسد که مضامین سازمان‌دهنده و مضامین فراگیر با توجه به مضامین پایه‌ای بررسی شود. در این مرحله از تحلیل مضمونی هدف ما سازمان‌دهی مجدد مضامین اولیه یا همان مضامین پایه‌ای، به مضامین انتزاعی‌تر است تا از این رهگذر به مضامین اصلی و فراگیر رهنمون شویم که شکل گرافیکی آن بدین صورت ارائه می‌گردد:

منبع: (یافته‌های پژوهشگر)

شکل (۱): تحلیل مضامین خانواده متعالی در قرآن کریم

شکل ۱ تحلیل مضامین خانواده متعالی در منابع اسلامی را به صورت مجموعه‌ای از مضامین استخراج شده از آیات قرآن کریم نمایش می‌دهد. بر اساس این الگو، خانواده متعالی بر پایه مجموعه‌ای از مؤلفه‌های اعتقادی، اخلاقی، عاطفی، حقوقی و کارکردی شکل می‌گیرد که مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از: استحکام پیمان ازدواج، سکون و آرامش، مودت و رحمت متقابل، تأمین مشروع نیازهای جنسی، عدالت در همسررداری، مسئولیت‌پذیری و قوامیت، معاشرت به معروف و مدارا، امید به اصلاح و حل تعارض، صیانت از خانواده در برابر انحراف، حفظ کرامت و حقوق همسر، وحدت و صمیمیت زوجین، فرزندآوری و تداوم نسل، و تربیت دینی اعضای

خانواده. این مضامین در کنار یکدیگر نشان می‌دهند که خانواده متعالی در نگرش اسلامی صرفاً یک نهاد زیستی یا حقوقی نیست بلکه نظامی پویا و چندبُعدی است که از طریق تعامل متوازن میان ارزش‌های ایمانی، مسئولیت‌های متقابل، محبت، عدالت، حمایت و رشد معنوی، زمینه تحقق آرامش، استحکام روابط، تعالی فردی و اجتماعی و استمرار نسل صالح را فراهم می‌آورد. هم‌اکنون طبق مضامین برداشت شده مطلوبیت روان‌شناختی (نه فقهی) چندهمسری یا تک‌همسری، در جدول ۴ گزارش می‌شود.

جدول (۴): مضامین سازمان‌دهنده و فراگیر در جهت تبیین مزایا و معایب چندهمسری

ردیف	مضامین پایه‌ای	مضامین سازمان دهنده	مضامین فراگیر
۱	جواز چند همسری با شرط رعایت عدالت (نساء / آیه ۳)	مطلوب بودن ازدواج	مزایای احتمالی چندهمسری
۲	ضرورت تزویج مجردها و اخلاقی بودن (ذی‌مصلحت) ازدواج (نور / آیه ۳۲)		
۳	امر به ازدواج با کنیزان (نساء / آیه ۲۵)		
۴	دعوت به ازدواج و فرزندآوری (نحل / آیه ۷۲)		
۵	مسئولیت مضاعف مرد، افزایش حقوق مرد را به‌دنبال دارد (الرجال قوامون)		
۱	اهتمام دین اسلام به نیازهای جنسی (مطلوبیت رابطه جنسی) (آل عمران / آیه ۱۴)	اهتمام به تأمین نیاز جنسی و عاطفی موانع ازدواج مجدد	
۲	اهمیت تأمین نیاز جنسی روزه‌داران انسان‌ها در تأمین نیاز جنسی از حدود الهی خارج می‌شوند (بقره / آیه ۱۸۷)		
۳	امر به تأمین نیاز جنسی در محدوده تعیین شده برای روزه‌داران مگر در اعتکاف که خط قرمز خداوند است (بقره / آیه ۱۸۷)		
۴	کسی که توان ازدواج ندارد از راه مشروع نیازش را برآورده کند (نساء / آیه ۲۵)		
۱	اهمیت عدالت‌ورزی در همسررداری (نساء / آیه ۳)	آسیب‌های احتمالی	

ردیف	مضامین پایه‌ای	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین فراگیر
۲	افراد هرگز نمی‌توانند بین همسران عدالت برقرار کنند (نساء / آیه ۱۲۹)		چندهمسری
۳	ارائه پیشنهاد ازدواج با کنیز، نشانه سخت‌بودن اجرای عدالت بین چندهمسر (نساء / آیه ۳)		
۴	ترس از ناعدالتی در ازدواج با یتیم (نساء / آیه ۳)		
۱	رابطه زوجین باید آرامش‌بخش باشد (اعراف / آیه ۱۸۹)		
۲	تأکید بر تحمل مشکلات خانوادگی (نساء / آیه ۱۹)	تحکیم بنیان خانواده	
۳	لزوم معاشرت به معروف و جلوگیری از ناراحتی همسر (نساء / آیه ۱۹)		
۴	لزوم مدیریت نشوز زن		
۵	رابطه زوجین باید به وحدت قلوب و همپوشانی عیوب برسد (هن لباس)		
۶	اهمیت ادای دیون همسر (نساء / آیه ۴)		
۷	رابطه زوجین باید محبت‌زا و مودت‌بخش باشد (روم / آیه ۲۱)		
۱	وَلْيَسْتَعْفِفْ ... پرهیز از ازدواج تا فراهم شدن شرایط (نور / آیه ۳۳)	استطاعت شرط ازدواج مجدد	
۲	امر به ازدواج با کنیزان برای ناتوانان ازدواج با زنان آزاده و تأکید بر تأمین نیاز جنسی (نساء / آیه ۲۵)		

این ساختار سلسله‌مراتبی به درک بهتر اولویت‌ها، مفاهیم مرکزی و نحوه ارتباط آن‌ها با مضامین جزئی‌تر کمک می‌کند. بدین ترتیب، شبکه‌ای از مفاهیم قرآنی در زمینه ازدواج و تعدد زوجات شکل گرفته است که زمینه‌ساز تحلیل روان‌شناختی موضوع می‌شود. تحلیل آیات نشان داد که قرآن کریم از یک‌سو اصل ازدواج را امری مطلوب، فطری و زمینه‌ساز آرامش روانی، مودت و رحمت متقابل معرفی می‌کند و از سوی دیگر، با وضع قیود اخلاقی و حقوقی، به‌ویژه

شرط عدالت، چهارچوبی محدود و مسئولانه برای چندهمسری ترسیم می‌نماید. مضامین پایه‌ای استخراج‌شده حاکی از آن است که گرچه جواز چندهمسری در شرایط خاص مورد تصریح قرار گرفته؛ اما تحقق آن به‌طور جدی وابسته به توانایی مرد در اجرای عدالت عاطفی، اقتصادی و رفتاری است؛ امری که خود قرآن دشواری و حتی عدم امکان کامل آن را گوشزد می‌کند.

ب) مقایسه مضمونی یافته‌ها مبتنی بر سود و زیان چندهمسری

در مرحله دوم تحلیل مضمونی، مضامین پایه‌ای در قالب مضامین سازمان‌دهنده و سپس مضامین فراگیر بازسازمان‌دهی شدند. در این فرایند، مضامین فراگیر در چهار محور اصلی قابل طبقه‌بندی بود:

۱- مزایای احتمالی چندهمسری

۲- آسیب‌های احتمالی چندهمسری

۳- تحکیم بنیان خانواده

۴- استطاعت به‌عنوان شرط ازدواج مجدد

جدول (۵): مقایسه یکپارچه مزایا و آسیب‌های روان‌شناختی تک‌همسری و چندهمسری بر اساس تحلیل مضامین قرآنی (در حالت عادی و نبود ضرورت)

الگوی همسری	بُعد تحلیلی	مضمون روان‌شناختی	مستند قرآنی
چندهمسری	مزایا	استفاده عاطفی و جنسی از دو تا چهار همسر	نساء / آیه ۳ (طاب لکم)
چندهمسری	مزایا	ارضای نیاز جنسی	نساء / آیه ۲۵ (ایمانکم)
چندهمسری	مزایا	استحباب ازدواج و فرزندآوری	نحل / آیه ۷۲
چندهمسری	مزایا	بهره‌مندی بیشتر در قبال مسئولیت بیشتر	نساء / آیه ۳۴ (الرجال قوامون)
چندهمسری	مزایا	تأمین نیازهای غریزی	نساء / آیه ۲۵؛ بقره / آیه ۱۸۷؛ آل‌عمران / آیه ۱۴
چندهمسری	آسیب‌ها	عدم رعایت عدالت میان همسران	نساء / آیه ۳
چندهمسری	آسیب‌ها	دشواری تحقق عدالت حتی با وجود تلاش مرد	نساء / آیه ۳؛ نساء / آیه ۱۲۹
چندهمسری	آسیب‌ها	ناراحتی همسر اول در صورت توجه نامتوازن	نساء / آیه ۱۹ (تمیلوا)

الگوی همسری	بُعد تحلیلی	مضمون روان‌شناختی	مستند قرآنی
چند همسری	آسیب‌ها	افزایش تنش و تعارض خانوادگی	اعراف / آیه ۱۸۹
چند همسری	آسیب‌ها	تقویت گرایش به تنوع‌طلبی	نساء / آیه ۱۹
چند همسری	آسیب‌ها	کاهش اهتمام مرد به اصلاح رابطه زناشویی	نساء / آیه ۳۴
چند همسری	آسیب‌ها	تضعیف صمیمیت زوجین	بقره / آیه ۱۸۷ (هن لباس)
چند همسری	آسیب‌ها	اختلال در ادای حقوق و دیون همسر	نساء / آیه ۱۲۹
چند همسری	آسیب‌ها	سرایت تعارض به فرزندان و تضعیف تربیت	تحریم / آیه ۶؛ طه / آیه ۱۳۲
چند همسری	آسیب‌ها	کاهش محبت و مودت میان زوجین	روم / آیه ۲۱
چند همسری	آسیب‌ها	توجه افراطی به یک همسر نسبت به دیگران	نساء / آیه ۱۲۹ (تمیلوا کلّ المیل)
تک همسری	مزایا	التزام به دستور قرآن در صورت خوف از بی‌عدالتی	نور / آیه ۳۳
تک همسری	مزایا	امکان تأمین نیاز جنسی از مسیرهای مشروع	نساء / آیه ۲۵
تک همسری	مزایا	مدیریت گرایش به تنوع‌طلبی	نساء / آیه ۱۲۹
تک همسری	مزایا	مصونیت ساختاری از بی‌عدالتی	نساء / آیه ۴
تک همسری	مزایا	حفظ اعتماد و امنیت عاطفی همسر	نساء / آیه ۱۲۹
تک همسری	مزایا	سهولت حفظ محبت و مودت زوجین	روم / آیه ۲۱
تک همسری	مزایا	تسهیل تربیت فرزندان در بستر ثبات عاطفی	تحریم / آیه ۶
تک همسری	مزایا	همپوشانی بیشتر زوجین در رشد فردی	بقره / آیه ۱۸۷
تک همسری	مزایا	افزایش تعهد زناشویی مرد	نساء / آیه ۳۴
تک همسری	مزایا	اهتمام بیشتر به مدیریت نشوز همسر	نساء / آیه ۳۴
تک همسری	مزایا	سهولت ادای حقوق و دیون همسر	نساء / آیه ۴
تک همسری	مزایا	فراهم‌شدن بستر خانواده متعالی برای فرزندان	روم / آیه ۲۱
تک همسری	آسیب‌ها	ناکامی مرد در صورت ناتوانی همسر در تأمین نیازها	مؤمنون / آیه ۶
تک همسری	آسیب‌ها	محرومیت از بهره‌مندی عاطفی و جنسی بیشتر	نساء / آیه ۳
تک همسری	آسیب‌ها	بهره‌مندی کمتر در برابر مسئولیت بیشتر	نساء / آیه ۳۴

تحلیل مضامین مرتبط با تک‌همسری نشان داد که در شرایط خوف از ناعدالتی، قرآن کریم به صراحت تک‌همسری را توصیه می‌کند. یافته‌ها حاکی از آن است که تک‌همسری، به لحاظ روان‌شناختی، زمینه تحقق عمیق‌تر محبت، اعتماد، ثبات عاطفی، همپوشانی زوجین، مدیریت مؤثر تعارضات و تربیت سالم فرزندان را فراهم می‌آورد. همچنین تک‌همسری امکان ایفای کامل‌تر مسئولیت‌های مرد در قبال همسر، از جمله ادای حقوق مالی و عاطفی، را افزایش می‌دهد.

پ) وزن‌دهی رتبه‌ای خبرگان از تحلیل اولویت‌سنجی

وزن‌دهی رتبه‌ای^۴ یکی از روش‌های وزن‌دهی در تحقیق است که در آن به هر گزینه، شاخص یا منبع، بر اساس اهمیت نسبی‌اش، رتبه اختصاص داده می‌شود. سپس با استفاده از رتبه‌ها، وزن عددی برای هر مورد محاسبه می‌شود. در تحقیقات معاصر علوم اسلامی، وزن‌دهی ممکن است با روش‌های کمی یا کیفی ترکیب شود. در پژوهش حاضر پس از بررسی مضامین آیات قرآن کریم و تحلیل روان‌شناختی آن‌ها و ارزیابی معایب و مزایا چندهمسری در حالت عادی، برای ارزشیابی وزن‌دهی رتبه‌ای، مجدداً یافته‌ها به کارشناسان علوم قرآنی و روان‌شناختی ارائه شد و متناسب با معیار خانواده‌متعالی در قرآن به شرح ذیل وزن‌دهی صورت گرفت:

جدول (۶): ارزشیابی وزن‌دهی رتبه‌ای

رتبه	وزن‌دهی معیار نسبت به خانواده‌متعالی در قرآن	عنوان
۱	۰/۸۵	تک‌همسری
۲	۰/۰۵	چندهمسری

در ارزشیابی وزن‌دهی رتبه‌ای، یافته‌های روان‌شناختی برداشت شده از آیات قرآن کریم را به تأیید کارشناسان علوم اسلامی - روان‌شناختی رسیده، سپس نتایج را درصدد بندی کرده و وزن هر مؤلفه (تک‌همسری - چندهمسری) را نسبت به خانواده‌متعالی در قرآن مشخص شد. این کارشناسان همگی از اساتید سرشناس روان‌شناسی اسلامی و عضو هیئت علمی مراکز معتبر حوزوی - دانشگاهی بودند که اطلاعات آن‌ها در پیوست آمده است. نتایج پژوهش نشان از آن دارد که در حالت عادی تک‌همسری از نگاه قرآن، برای تحقق یافتن یک خانواده‌متعالی در قرآن مؤثرتر است.

بحث و نتیجه گیری

پژوهش حاضر با هدف واکاوی روان‌شناختی پدیده تعدد زوجات در آیات خانواده قرآن کریم انجام یافت. نتایج حاصل از تحلیل شبکه مضامین و اعتبارسنجی خبرگان نشان می‌دهد که در فرهنگ قرآنی، «تک‌همسری» به عنوان اصل بنیادین و الگوی مطلوب برای دستیابی به آرامش روان‌شناختی شناخته می‌شود. شواهد قرآنی بر تک‌همسری پیامبرانی نظیر موسی (علیه‌السلام)، نوح (علیه‌السلام) و لوط (علیه‌السلام) تأکید دارند که این امر می‌تواند نشان‌دهنده انطباق تک‌همسری با فطرت انسانی باشد (مهریزی، ۱۳۸۰). اگرچه پیامبر اسلام (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) پس از ۵۳ سالگی ازدواج‌های متعددی داشتند، تأمل در تاریخ نشان می‌دهد که این ازدواج‌ها، به‌ویژه پس از وفات حضرت خدیجه (سلام‌الله‌علیها) که تنها همسر ایشان تا آن زمان بود، نه بر پایه انگیزه‌های نفسانی، بلکه مبتنی بر مصالح اجتماعی، سیاسی و ترویجی شریعت بوده است (طباطبایی، ۱۳۸۳). این اهداف شامل حمایت از بیوه‌ها، الغای سنت‌های غلط جاهلی و تألیف قلوب قبایل بوده است (طباطبایی، ۱۳۸۳؛ حرّعاملی، بی‌تا).

یافته‌های روان‌شناختی معاصر نیز به شدت با اولویت تک‌همسری در قرآن همسو هستند. پژوهش‌ها نشان می‌دهند که اختلال جسمانی‌سازی^۵ در میان زنان در ازدواج‌های چندهمسری شیوع بالایی دارد (Ozkan & et al., 2006; Yilmaz, Yilmaz & Tamam, 2018; Al-Krenawi & Slonim-Nevo, 2006). همچنین این زنان نمرات بالاتری در شاخص‌های افسردگی و سطوح پایین‌تری از عزت‌نفس کسب کرده‌اند (Al-Krenawi, 2010; Al-Krenawi, 2015). علی‌رغم برخی مزیت‌های اقتصادی چندهمسری در مناطق روستایی (Barry & Yoder, 2002)، شواهد حاکی از آن است که میزان سوءرفتار و ناراحتی روانی در این ساختارها به مراتب بیشتر از نظام‌های تک‌همسری است (Al-Krenawi & Lev-Wiesel, 2002). رضایت از زندگی در این زنان تحت تأثیر متغیرهایی چون ترتیب ازدواج و سن همسر قرار دارد و همسران اول غالباً با کاهش اعتمادبه‌نفس و احساس شکست در استانداردهای همسری مواجه می‌شوند (Al-Krenawi, 2001). مطالعات کیفی، نظیر پژوهش گادبان و گلدنر^۶ (۲۰۲۰)، احساس عمیق تنهایی و ناامیدی را در این زنان از طریق تحلیل داستان‌ها و نقاشی‌هایشان تأیید کرده است. در ایران نیز فرهمند و رضوانی

5. Somatization

6. Gadban & Goldner

(۱۳۹۸) استرس مضاعف این زنان را گزارش کردند. رحمانیان و همکاران^۷ (۲۰۲۰) در یک فراتحلیل نشان دادند که این زنان در شاخص‌هایی چون وسواس - جبری^۸، حساسیت بین‌فردی و شاخص شدت عمومی (GSI) وضعیت وخیم‌تری دارند. همچنین اختلالاتی نظیر هراس^۹، افسرده‌خویی^{۱۰}، استرس پس از سانحه (PTSD) و حملات پانیک^{۱۱} در این گروه شایع‌تر است که منجر به افت عملکرد کلی خانواده می‌گردد (Yılmaz & Tamam, 2018; Al-Krenawi & Graham, 2006).

در حوزه اندیشه اسلامی، علی‌رغم نظر موافقانی چون علامه حلی (۱۹۹۷) و محقق کرکی (۱۳۹۱) که بر جواز مشروط تعدد زوجات تأکید دارند، متفکرانی همچون شهید مطهری تک‌همسری را طبیعی‌ترین شکل زناشویی می‌دانند که در آن مالکیت عاطفی و اختصاصی زوجین حفظ می‌شود (مطهری، ۱۳۷۷). علامه جوادی آملی نیز تأکید دارند که ازدواج‌های نبوی به دلیل تکالیف خاص الهی بوده و نمی‌تواند الگوی عمومی برای حالت عادی باشد (جوادی آملی، ۱۳۸۹). درنهایت، بررسی آیات ۳ و ۱۲۹ سوره نساء نشان می‌دهد که قرآن با طرح شرط «عدالت» و سپس بیان دشواری تحقق آن («وَلَنْ تَسْتَطِيعُوا...»)، عملاً به سمت تک‌همسری جهت‌دهی می‌کند. اقدام به ازدواج مجدد در شرایط غیرضروری، به دلیل رنجش همسر اول، با اصل «معاشرت به معروف» (نساء / آیه ۱۹) در تضاد است. بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که نظام مطلوب خانواده در قرآن بر پایه تک‌همسری استوار است و چندهمسری تنها به‌عنوان راهکاری برای ضرورت‌های فردی یا اجتماعی در نظر گرفته شده است.

منابع

قرآن کریم.

آزاد ارمکی، تقی (۱۳۹۰). جامعه‌شناسی خانواده. تهران: نشر نی.

ابوزید، رشدی شحاته (۱۹۹۹). شروط ثبوت حق الحضانه فی الفقه الإسلامی وقانون الأحوال

7. Rahmanian & et al.

8. Obsessive-compulsive

9. Phobia

10. Dysthymia

11. Panic

الشخصية. قاهره: دارالفکر العربی.

امامی، مسعود (۱۳۹۲). رعایت عدالت در تعدد زوجات. فقه، ۲۰ (۷۸)، ۴-۲۲.

امین، قاسم (۱۹۰۸). تحریر المرأة. قاهره: [دارالکتب الاسلامیه].

جعفریان، رسول (۱۳۹۴). تاریخ تحلیلی اسلام. قم: نشر معارف.

جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۹). آفاق اندیشه. قم: اسراء.

حداد، طاهر (۱۹۳۴). مرأتنا فی الشریعة والمجتمع. تونس: [کریم].

حرعاملی، محمد بن حسن (بی تا). وسائل الشیعة الی تحصیل المسائل الشریعة. قم: مؤسسه آل البیت (علیهم السلام).

دشتیان، سوده؛ زارع، شیوا و خرمدل، کاظم (۱۴۰۰). چندهمسری و پیامدهای روانی - اجتماعی آن برای زنان (یک مقاله مروری سیستماتیک مبتنی بر تبیین های زیست - روانی تکاملی). مجله روانشناسی و روانپزشکی شناخت، ۸ (۵)، ۵۵-۹۳.

دیالمه، نیکو (۱۳۹۰). حکمت چندهمسری در حیات رسول خدا (صلی الله علیه و آله وسلم). تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی، سال دوم، (۴).

رجبی، محمدرضا (۱۳۹۲). ساختار خانواده در صدر اسلام. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

رشید رضا، محمد (۱۹۳۵). تفسیر القرآن الکریم (تفسیر المنار). قاهره: دارالمنار.

رضایی، فاطمه (۱۴۰۰). بررسی مقایسه ای چندهمسری در متون اسلامی و یافته های روان شناسی خانواده. پژوهش نامه زن و خانواده، ۹ (۲)، ۴۹-۶۸.

زحیلی، وهبه (۱۹۹۷). الفقه الاسلامی وأدلته. دمشق: دارالفکر.

سالاری فر، محمدرضا (۱۳۹۶). بررسی تعدد زوجات از نگاه اسلام و روان شناسی. دانشنامه فاطمی، (۶)، ۱۲۰-۱۳۶.

شلتوت، محمود (۱۴۱۲ق/۱۹۷۲م). الاسلام عقیده و شریعة. قاهره: دارالکتب الاسلامیه.

صاحب جواهر، محمدحسن (۱۳۹۳). جواهر الکلام فی شرح شرایع الاسلام (تحقیق عباس قوچانی و علی آخوندی). بیروت: داراحیاء التراث العربی.

طباطبایی، سیدمحمدحسین (۱۳۸۳). المیزان فی تفسیر القرآن. قم: مؤسسه النشر الإسلامی.

طباطبایی یزدی، محمد (۱۳۷۴). فقه القرآن (ج ۱-۲). قم: مؤسسه اسماعیلیان.

عبدالمنصف، سامی (۲۰۰۵). *تعدد زوجات در ادیان*. قاهره: مکتبه وهبه.

عرب، سعید؛ دانشمند، بدراسادات؛ پودینه، زهرا؛ ثامتی، ناهید؛ میرگل، احمد و باباخانلو، اشرف (۱۳۹۸). بررسی میزان بهزیستی روانشناختی و سازگاری زناشویی و رضایت از زندگی در بین خانواده‌های چندهمسری و تک‌همسری. *مشاوره و روان درمانی خانواده*، ۵(۲)، ۸۱-۹۷.

علامه حلی، حسن بن یوسف (۱۹۹۷). *تبصرة المتعلمین فی احکام الدین*. بیروت: مؤسسه الاعلمی.

فرید، محمدصادق (۱۳۸۸). *درآمدی بر خانواده و نظام خویشاوندی*. تهران: نشر دانه.

فرهمنده، مهناز و رضوانی، زهره (۱۳۹۸). ساختار و عملکرد خانوادگی در خانواده‌های تک‌همسری و چندهمسری. *جامعه‌شناسی کاربردی*، ۳۰(۳)، ۱۳۵-۱۵۴.

فضل‌الله، سید محمدحسین (۱۳۸۴). *اسلام، زن و جستاری تازه* (ترجمه مجید مرادی). قم: بوستان کتاب.

فیاض، حسن (۱۳۹۵). چندهمسری در فقه و اخلاق اسلامی. *اندیشه دینی معاصر*، ۱۲(۴)، ۹۵-۱۱۲.

کتاب مقدس (۱۳۸۰). (ترجمه فاضل خان همدانی، ویلیام گلن و هنری مرتن). تهران: اساطیر.

کریستین سن، آرتور (۱۹۷۲). *ایران در زمان ساسانیان* (ترجمه غلامرضا رشید یاسمی). تهران: ابن سینا.

محقق کرکی، علی بن حسین (۱۳۹۱). *رسائل تقریر محقق کرکی* (تحقیق محمد حسون). قم.

مطهری، مرتضی (۱۳۷۴). *نظام حقوق زن در اسلام*. تهران: صدرا.

مطهری، مرتضی (۱۳۷۷). *نظام حقوق زن در اسلام*. تهران: صدرا.

مهرپور، حسین (۱۳۸۷). *مختصر حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران*. تهران: دادگستر.

مهریزی، مهدی (۱۳۸۰). *بلوغ دختران*. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

مهریزی، مهدی (۱۳۸۳). [عنوان اثر]. تهران: [ناشر].

موسوی، سیده زهرا و فهرستی، زهرا (۱۳۹۸). نقد و بررسی پدیده چندهمسری با توجه به مفاهیم قرآنی و قاعده لاضرر. *مطالعات فقه تربیتی*، ۶(۱۲)، ۹۵-۱۲۲.

هادیان رسانی، الهه (۱۳۹۸). مقایسه دیدگاه شهید مطهری و علامه طباطبایی در مورد فلسفه و شرایط تعدد زوجات. *پژوهش‌های قرآنی*، ۲۴(۹۳)، ۴۹-۷۲.

Adler, A. (2005). *Understanding human nature* (Translated by T. Javan). Tehran: Roshd Publications.

Al-Krenawi, A. (2001). Women from polygamous and monogamous marriages in an out-patient psychiatric clinic. *Transcultural Psychiatry*, 38(2), 187-199. <https://doi.org/10.1177/136346150103800204>

- Al-Krenawi, A. (2010). A study of psychological symptoms, family function, and marital satisfaction among polygamous and monogamous women. *The Journal of Social Psychology*, 150(6), 595–610.
- Al-Krenawi, A. (2015). Psychological symptomatology, self-esteem and life satisfactions of women from polygamous and monogamous marriages in Syria. *International Social Work*, 60(1), 196–207. <https://doi.org/10.1177/0020872815570077>
- Al-Krenawi, A., & Graham, J. R. (2006). A comparison of family functioning, life and marital satisfaction, and mental health of women in polygamous and monogamous marriages. *International Journal of Social Psychiatry*, 52(1), 5–17. <https://doi.org/10.1177/00207640060061245>
- Al-Krenawi, A., & Lev-Wiesel, R. (2002). Wife abuse among polygamous and monogamous Bedouin-Arab families. *Journal of Divorce & Remarriage*, 36(3–4), 151–165. https://doi.org/10.1300/J087v36n03_09
- Al-Krenawi, A., & Slonim-Nevo, V. (2006). Psychosocial and familial functioning of children from polygynous and monogamous families. *The Journal of Social Psychology*, 148(6), 745–764.
- Barry III, H., & Yoder, B. L. (2002). Multiple predictors of contribution by women to agriculture. *Cross-Cultural Research*, 36(3), 286–297. <https://doi.org/10.1177/10697102036003004>
- Chojnacka, H. (2015). Polygyny and the rate of population growth. *Population Studies*, 34(1), 91–107. <https://doi.org/10.1080/00324728.1980.10412796>
- Creswell, J. W. (2016). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Dissa, Y. (2016). Polygamy in Mali: Social and economic implications on families. *International Journal of African and Asian Studies*, (27), 99–108.
- Gadban, F., & Goldner, L. (2020). “I have no hope”: The experience of mothers in polygamous families as manifested in drawings and narratives. *Frontiers in Psychology*, (11), 3495. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.534495>
- Ozkan, M., Altindag, A., Oto, R., & Sentunali, E. (2006). Mental health aspects of Turkish women from polygamous versus monogamous families. *International Journal of Social Psychiatry*, 52(3), 214–220. <https://doi.org/10.1177/0020764006067203>
- Rahmanian, P., Munawar, K., Mukhtar, F., & Choudhry, F. R. (2020). Prevalence of mental health problems in women in polygamous versus monogamous marriages: A systematic review and meta-analysis. *Archives of Women's Mental Health*, 23(6), 1–13. <https://doi.org/10.1007/s00737-020-01064-7>
- Yılmaz, E., & Tamam, L. (2018). The relationship between polygamy and psychiatric disorders in Turkish women. *International Journal of Social Psychiatry*, 64(8), 1–9. <https://doi.org/10.1177/0020764018796195>